

KUR'ÂN VE ESTETİK

DR. OSMAN MUTLUEL

Osman Mutluel'in kaleme aldığı *Kur'ân ve Estetik* kitabının amacı, Kur'ân-ı Kerim'in bize vermek istediği temel estetik anlayışı ortaya çıkarabilmektir. Tabiatıyla bu kitapta temel başvuru kaynağı Kur'ân-ı Kerim'in bizatihi kendisidir. Osman Mutluel, her kültür düzeyinden insanın anlayabileceği bir üslup içerisinde, Kur'ân-ı Kerim'in güzelik anlayışını ortaya koyuyor. Kitabın birinci bölümünde, Kur'ân'da estetikle ilgili belli başlı terimler değerlendirilmiş, ikinci bölümünde, genel anlamda Kur'ân-ı Kerim'deki güzel kavramının yayıldığı geniş alan gösterilmiş ve bu alanın boyutları Kur'ân-ı Kerim esas alınarak belirlenerek, güzelik mefumu "İnançta estetik boyut", "İbadetlerde estetik boyut" ve "Davranışlarda estetik boyut" olmak üzere üç temel başlıkta değerlendirilmiştir. Kitabın üçüncü bölümünde ise, Kur'ân-ı Kerim'de güzelliğin nitelikleri üzerinde durulmuştur. Güzelliğin niteliklerinden, kusursuzluk, ölçü ve âhenk, simetri ve ortayol üzerinde durularak, hem Kur'ân-ı Kerim'in bu konuda insanlara verdiği mesaj tespit edilmeye çalışılmış, hem de diğer felsefi sistemlerde bu niteliklerin nasıl yer aldığı ortaya konmaya çalışılmıştır.

ISBN: 978-9754377828
9 789754 377828

KUR'ÂN VE ESTETİK

DR. OSMAN MUTLUEL

KUR'ÂN VE ESTETİK

DR. OSMAN MUTLUEL

YAYIN NO: 827
KÜLTÜR SERİSİ: 431

1. Basım: 2010
2. BASIM

T.C.

KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTEFİKA NUMARASI
16267

ISBN 978-975-437-782-8

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklal Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12
İnternet: www.otuken.com.tr
E-posta: otuken@otuken.com.tr

Kapak Tasarımı: Zafer Yılmaz
Dizgi-Terip: Ötügen
Kapak Baskısı: Yeditepe Ofset
Baskı: Form Baskı Teknolojileri Reklam ve Pazarlama Tic. Ltd. Şti.
Şerifali Mah. Barbaros Bulvarı Şehit Sokak No: 16

Ümraniye / İSTANBUL
Tel: (0216) 337 37 96
İstanbul-Mart 2016

Yrd. Doc. Dr. OSMAN MUTLUEL: 1961 Denizli doğumlu olan Osman Mutuel, ilk ve orta öğrenimini Denizli'de, yükseköğrenimini 1980-1985 yılları arasında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tamamladı. 1986 yılında Millî Eğitim Bakanlığı Eskişehir Sivrihisar Lisesi'nde öğretmenliğe başladı. Çeşitli okullarda öğretmenlik ve okul yöneticiliği yapan Osman Mutuel, halen AlBÜ İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü İslam Felsefesi ABD'da öğretim üyesi olarak çalışmaktadı. 1998 yılında Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Ahmet Arvasi'de Estetik ve Sanat" adlı tezi ile yüksek lisansını tamamlayarak "bilim uzmanı" unvanı aldı.

2006 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Kur'an ve Estetik" adlı tezi ile doktorasını tamamlayarak "doktor" unvanı aldı.

Geleneksel Türk el sanatlarından olan ebru ve tezhib çalışmalarını sürdürmekte olan Osman Mutuel, evli ve iki çocuk babasıdır.

Basılmış Kitapları:

- 1- *İlk İslam Filozofu El-Kindî, Hayatı ve Eserleri*, Denizli, 1999
- 2- *İbn Miskevey'te Ahlak Anlayışı*, Denizli, 1999
- 3- *Ahmet Arvasi'de İslam Estetik ve Sanatı*, Bilgeoğuz Yayınları 2012
- 4- *İslam Düşüncesinde Yetkinlik Kavramı ve İnsanın Yetkinleşmesi*, Ötügen Yayınları, 2013.
- 5- *Felsefeye Giriş* (Yrd. Doç. Dr. Kemal Gözle birlikte), Güneşev Yayınları, 2013.
- 6- *Çocukta Değer Bilinci ve Karakter Eğitimi*, Boy Yayınları, 2014.

KUR'ÂN VE ESTETİK

Osman Mutluel

ÖTÜKEN

YRD. DOÇ. DR. OSMAN MUTLUEL: 1961 Denizli doğumlu olan Osman Mutluel, ilk ve orta öğrenimini Denizli’de, yükseköğrenimini 1980-1985 yılları arasında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde tamamladı. 1986 yılında Milli Eğitim Bakanlığı Eskişehir Sivrihisar Lisesi’nde öğretmenliğe başladı. Çeşitli okullarda öğretmenlik ve okul yöneticiliği yapan Osman Mutluel, halen AİBÜ İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü İslam Felsefesi ABD’da öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

1998 yılında Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde “Ahmet Arvası’da Estetik ve Sanat” adlı tezi ile yüksek lisansını tamamlayarak “bilim uzmanı” unvanı aldı.

2006 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde “Kur’ân ve Estetik” adlı tezi ile doktorasını tamamlayarak “doktor” unvanı aldı.

Geleneksel Türk el sanatlarından olan ebru ve tezhib çalışmalarını sürdürmekte olan Osman Mutluel, evli ve iki çocuk babasıdır.

Basılmış Kitapları:

- 1- *İlk İslam Filozofu El-Kindî, Hayatı ve Eserleri*, Denizli, 1999
- 2- *İbn Miskevey’te Ahlâk Anlayışı*, Denizli, 1999
- 3- *Ahmet Arvası’da İslam Estetik ve Sanatı*, Bilgeoğuz Yayınları 2012
- 4- *İslam Düşüncesinde Yetkinlik Kavramı ve İnsanın Yetkinleşmesi*, Ötüken Yayınları, 2013.
- 5- *Felsefeye Giriş* (Yrd. Doç. Dr. Kemal Göz’le birlikte), Gümüşev Yayınları, 2013.
- 6- *Çocukta Değer Bilinci ve Karakter Eğitimi*, Boy Yayınları, 2014.

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar	11
Önsöz	13
İkinci Baskı İçin Önsöz.....	17

GİRİŞ TEMEL KAVRAMLAR

1. Estetik	21
a) Tanım	21
b) Batı Dünyasında Estetik	23
ba. Platon.....	24
bb. Aristoteles	26
bc. Plotinus.....	28
bd. Immanuel Kant.....	32
be. Hegel.....	34
bf. Benedetto Croce	38
c) İslam Düşünce Tarihinde Estetik.....	39
ca. Mezheplerde Güzelin Temellendirilmesi.....	39
cb. Farabî	45
cc. İbni Sina	48
cd. Mevlana.....	51
ce. Gazalî	51
cf. Şah Velîyullah Dihlevî.....	54
d) Estetiğin Genel Sorunlarına Kısa Bir Bakış	55
e) Estetik ve Diğer İlimler.....	59
2. Estetik Nesne ve Estetik Özne	62
3. Estetik Tavır ve Estetik Haz	65
4. Güzeli ve Yüce.....	70
5. Güzeli, İyi, Doğru, Faydalı, Yararlı	74

BİRİNCİ BÖLÜM
KUR'ÂN-I KERİM'DE
ESTETİKLE İLGİLİ KAVRAMLAR

1. Hüsn	84
2. Tayyib	87
3. Zinet	91
a) Maddî Güzellik	92
b) Manevî veya Ahlâkî Güzellik	93
c) Sosyal / Toplumsal Güzellik	95
4. Cemil	98
5. Ni'me.....	102
6. Sürur.....	105
7. Esmâü'l-Hüsnâ.....	108
8. En Güzel Kıssa	113

İKİNCİ BÖLÜM
KUR'ÂN-I KERİM'DE GÜZEL KAVRAMI

1. İnançta Estetik Boyut	125
2. İbadetlerdeki Estetik Boyut.....	131
a) Namazda Estetik Boyut	132
b) Oruçta Estetik Boyut	135
c) Zekâtta Estetik Boyut	136
d) Hacc'da Estetik Boyut	138
3. Davranışlarda Estetik Boyut.....	140
a) Güzel Zanda Bulunmak	147
b) Güzel Sabır	148
c) Güzel Söz/lü Olmak.....	150
d) Güzel İşlerde Aracı Olmak	155
e) Güzel Boşanma	156
f) Güzel Borç Vermek	158
g) Güzel Örnek	159
h) Güzel Rızık	161
i) Güzel Tebliğ.....	162
j) Anlaşmaları Güzel Yazmak	165
k) Kur'ân-ı Kerîm'in Tavsiye Ettiği Diğer Güzel Davranışlar.....	167
4) Kur'ân-ı Kerîm'de Güzelliği Bozan Davranışlar.....	170

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KUR'ÂN-I KERİM'DE GÜZELLİĞİN NİTELİKLERİ

1. Kusursuzluk	175
a) İnsanın Yaratılmasında Kusursuzluk	175
aa. İnsan Beynindeki Güzellik	176
ab. Duyu Organlarındaki Güzellik.....	178
ac. Arıtma Sistemi: Böbrekler.....	179
ad. DNA (Özel Şifreler)	180
ae. Kriminolojik Mucize (Parmak Uçları)	181
b) Hayvan ve Bitkilerde Kusursuzluk Örnekleri	183
ba. Hayvanlardaki Kusursuz Yaratılış	183
bb. Bitkilerdeki Kusursuz Yaratılış	185
c) Dünya'nın Yaratılmasında Kusursuzluk.....	187
d) Evren'in Yaratılmasında Kusursuzluk	193
2. Ölçü ve Ahenk.....	198
3. Simetri/Tenasüb	204
4. Orta Yol	208
a) Müslüman Düşünürlerin Orta Yol Değerlendirmeleri.....	209
b) Kur'ân-ı Kerîm'de Orta Yol.....	211
5. Yeryüzündeki Ekolojik Denge	216
Sonuç.....	220
Bibliyografya.....	225
Dizin.....	230

KISALTMALAR

AÜB	:	Ankara Üniversitesi Basımevi
AÜİFDY	:	Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi Yayınları
DİA	:	Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DK	:	Devlet Kitapları
KTB	:	Kültür ve Turizm Bakanlığı
MEGSB	:	Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı
SÜB	:	Selçuk Üniversitesi Basımevi
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı

ÖNSÖZ

ESTETİK konusunu batı kaynaklı bir olgu olarak algılamak, diğer medeniyetlere haksızlık olur. Hemen her toplumun kendi kültürüne göre bir estetik ve güzellik anlayışı mevcuttur. Bu anlayış, o toplumun kültür yapısı, inançları, örf ve âdetleri, ahlâk anlayışları çerçevesinde gelişir ve şekillenir. Zaman içinde, yazılı ve sözlü kaynaklarda yerini alarak kalıcı hale gelir ve nesilden nesile aktarılır.

Günümüzde, ülkemizde yapılan çalışmalara bakılınca başlıca iki ana sorunla karşı karşıya gelinir. Bunlardan biri, estetikle ilgili çalışmalardaki batı kültürü hâkimiyetidir. Diğeri ise dil sorunudur. Batı kültürü kaynaklı estetik anlayışların, özellikle ülkemizdeki geniş insan kitleleri tarafından benimsenmediği, sadece bazı akademisyen çevreler arasında kaldığı açık bir gerçek olarak ortada durmaktadır. Dil sorunu ise, genellikle akademisyenlerin geniş halk kitlelerinin kullanmadığı, yeni türetilmiş kelimeleri tercih etmelerinden kaynaklanmaktadır. Aslında dil sorunu olarak ortaya çıkan bu durum, batı kültürü etkisindeki estetik anlayışın dar bir çevre arasında kalmasının en temel nedeni olarak değerlendirilebilir.

İslam Estetiği alanında çalışma yapmak isteyen bir araştırmacının karşılaşacağı en büyük zorluk, bu sahada köklü ve kapsamlı çok fazla çalışma yapılmamış olmasından doğan kaynak sıkıntısıdır. Yapılan çalışmaların büyük bir çoğunluğunun makale türünde yapılmış yayınlardan oluşması, sahadaki boşluğu göstermesi yanında, çalışma alanını da zorlaştırmaktadır.

Günümüz Kur'ân araştırmalarına bakıldığında, ekseriyetle Tefsir alanında yapılan çalışmalarla karşılaşılır. Ancak, Kur'ân-ı Kerîm - Felsefe, özelde ise Kur'ân-ı Kerîm ve Estetik değerin ortaya çıkışı ile ilgili yapılan çalışmalar bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar azdır. Bu da ayrı bir sorun teşkil etmektedir.

Kur'an ve Estetik adlı bu çalışmamızın amacı, Kur'an-ı Kerim'in bize vermek istediği temel estetik anlayışı ortaya çıkarabilmektir. Tabiatıyla bu çalışmada Kur'an-ı Kerim başvuru kaynağımızdır. Araştırmamızın amacını aşmamak için Hz. Peygamber'in hadisleri ve sünneti çalışmaya dâhil edilmemiştir. Çalışmada ulaşılmak istenen amaç, her kültür düzeyinden insanın anlayabileceği bir üslup içerisinde, Kur'an-ı Kerim'in güzellik anlayışını ortaya koymaktır.

Konular değerlendirilirken, Kur'an-ı Kerim'in o mevzuda vermek istediği mesaja da kısaca işaret ederek bütünlüğü korumak hedeflenmiştir.

Araştırmamız, Giriş, üç bölüm ve Sonuç'tan oluşmaktadır.

Giriş bölümünde öncelikle estetik tanımlarını vererek, İlkçağdan itibaren günümüze kadar belli başlı estetik anlayışları üzerinde durulmuştur. Aynı şekilde, İslam dünyasında gelişen belli başlı estetik ve güzellik anlayışlarına da temas edilmiştir. Estetik obje, estetik nesne, estetik tavır, estetik haz üzerinde durularak, genel bir estetik anlayış ortaya konulmaya çalışılmıştır. Estetik, iyi, doğru, faydalı, yararlı gibi kavramlar irdelenerek, bu kavramların gerek Kur'an-ı Kerim'de, gerekse diğer estetik anlayışlarda oluşan anlam ve ilişkiler sorgulanmıştır.

Birinci Bölüm'de, Kur'an'da estetik ile ilgili belli başlı terimler değerlendirilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de bulunan estetik ile ilgili terimleri mümkün olduğu kadar ele almaya çalışılırken, estetik ve güzellikle birinci dereceden ilgili terimler üzerinde daha çok durulmuştur. Bu terimlerden, *husn*, *tayyib*, *zinet*, *cemil*, *ni'me*, *sürur* gibi kelimelerin Kur'an-ı Kerim'de kullanılışını, kazandığı anlamlar, Esmâü'l-Hüsna'ya niçin en güzel isimler denildiği, Esmâü'l-Hüsna içindeki güzellikle ilgili isimler, bunların ne anlama geldiği açıklanmaya çalışılmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de en güzel kıssa olarak adlandırılan Hz. Yusuf Peygamberin kıssası üzerinde durulmuş ve bu kıssanın anlatım güzelliği ortaya konmaya çalışılmıştır.

İkinci Bölümde, genel anlamda Kur'an-ı Kerim'deki güzel kavramının yayıldığı geniş alanda gezinmeye çalışılmıştır. Bu alanın boyutları Kur'an-ı Kerim esas alınarak belirlenmiş ve güzellik "*İnançta estetik boyut*", "*İbâdetlerde estetik boyut*" ve "*Davranışlarda estetik boyut*" olmak üzere üç temel başlıkta değerlendirilmiştir. Konuların

daha iyi ortaya konulabilmesi amacıyla, mümkün olduğu kadar fazla alt başlıklar verilmiştir. Bölümün sonunda da, güzellikleri bozan davranışlar üzerinde durulmuştur.

Üçüncü Bölümde ise, Kur'ân-ı Kerîm'de güzelliğin nitelikleri üzerinde durulmuştur. Güzelliğin niteliklerinden, kusursuzluk, ölçü ve âhenk, simetri ve ortayol üzerinde durularak, hem Kur'ân-ı Kerîm'in bu konuda insanlara verdiği mesajı tespit edilmeye çalışılmış ve hem de diğer felsefi sistemlerde bu niteliklerin nasıl yer aldığı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Araştırma boyunca manevî desteklerini esirgemeyen, konuların yazımı sırasında, çıktıları okuyarak mesailerini harcayan Dr. Kemal Göz ve Dr. Şaban Çiftçi'ye, destekleriyle daima bana cesaret veren saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Mehmet Bayrakdar'a ve Prof. Dr. Ethem Çebecioğlu'na, gerek konunun belirlenmesinde, gerekse araştırılması ve yazımı sırasında değerli vakitlerini ayıran, yol gösteren ve müşfik tavırlarıyla bana gerçek anlamda rehberlik yapan değerli hocam Prof. Dr. Hayrani Altıntaş'a teşekkürü bir borç bilirim.

Ankara, 2008

Osman Mutluel

İKİNCİ BASKI İÇİN ÖNSÖZ

Ötüken Neşriyat tarafından 2010 yılının sonlarında basılan *Kur'ân ve Estetik* adlı çalışmamın yayınevinde bitmesi ve yayınevinin ikinci baskısını yapma isteği üzerine, kitabın bazı bölümlerini tekrar gözden geçirme fırsatı yakalamış oldum.

Doktora tezi olarak hazırladığım bu eser, o dönemde sahip olduğum bilgi ve birikimin sonucu oluşmuştu. Geçen süre içinde, gerek konu ile ilgili yapmış olduğum okumalarla ve gerekse fakülte derslerinde konuyu öğrencilere anlatmak suretiyle tekrar tekrar ele alma fırsatı yakalamış oldum.

Diğer taraftan, kitabımı okuyan okurlarla zaman zaman karşılaştığım mekânlarda yapılan eleştiriler doğrultusunda, konunun yetersiz kaldığı ifade edilen bölümlerinin tekrar ele alınarak genişletilmesi ihtiyacı da ortaya çıkmıştı.

Bu baskıda, özellikle filozofların estetik anlayışlarını yeniden ele alarak, çeşitli ilaveler ve değişiklikler yapma şansı yakalamış oldum. Bu fırsattan dolayı Ötüken Neşriyat'a teşekkür ederim.

Faydalı olması temennisiyle...

Bolu, 2016

GİRİŞ
TEMEL KAVRAMLAR

1. ESTETİK

a) Tanım

“Estetik” sözcüğü, Grekçe “aisthesis” ya da “aisthanesthai” sözcüğünden türetilmiştir. “Aisthesis” duyum, duyulur algı anlamına gelmesine karşın, “aisthanesthai” sözcüğü duyu ile algılamak anlamına gelir. Estetik, bu anlamda duyulur algının, duyusallığın sağladığı bilgi ile ilgili bir bilim olarak düşünülür.¹

Aynı kelime “Güzellik Bilimi” anlamında Osmanlıca’da “Bediiyyat”, “İlmü’l-Cemal” gibi isimlerle karşılanmıştır.²

Estetikçilerin bu güne kadar her kesimin kabul edebileceği bir tanım üzerinde birleşmeleri ve genel geçer bir tanım ortaya koymaları mümkün olmamıştır. Ancak bu uzlaşmaz tutuma karşın bir takım tanımlar da yapılmıştır. İşte, “Estetik nedir?” sorusu sorulduğunda verilebilecek tanımlardan birkaçını şöylece sıralamak mümkündür:

Estetik, sanat ya da güzellik alanında söz konusu olan değerleri konu alan felsefî disiplin; felsefenin, güzeli ya da güzelliği konu alan, iyi, çirkin, hoş, yüce, trajik gibi güzellikle yakından ilişkili olan kavramları araştıran bir bilimdir.

¹ Tunalı, *Estetik*, İstanbul 1996, s.13

² Ayvazoğlu B, İlmü’l-Cemal md. *DİA*, C. 22, İstanbul 2000, s.144